

Наталія Кобрин

*кандидат історичних наук, вчитель-методист
Львівської середньої спеціалізованої
музичної школи-інтернату ім. С. Крушельницької*

ТВОРЧИЙ ПОРТРЕТ о. МИХАЙЛА ВЕРБИЦЬКОГО

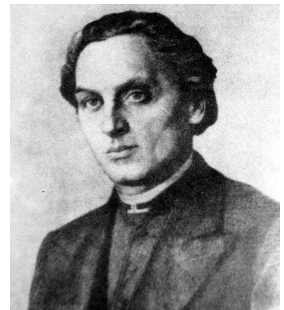

<https://uk.wikipedia.org>
о. Михайло Вербицький

Кілька років минуло від ювілею 200-ліття народження та 145-х роковин смерті священика, композитора — автора національного гімну Михайла Вербицького. Майже півтора століття, а більшість творів митця й до сьогодні незаслужено припадають пилом в архівах. Лише впродовж останніх років з нагоди величної дати врешті почали появлятися публікації та, дуже важливо, перші аудіо-відео записи його композицій на youtube (літургія, хори, симфонії).

М. Вербицький як символ українського національного відродження Галичини у середині XIX ст. перебув духовну й світоглядну еволюцію українського священства тих років, від відкриття для галицьких українців І. Котляревського, Д. Бортнянського і завершуючи її національним гімном “Ще не вмерла Україна” та “Заповітом” Т. Шевченка. Творчий шлях о. М. Вербицького — це ніби вишите життя “червоними і чорними нитками”, як у пісні Д. Павличка: поетична природа українського Надсяння, де композитор народився у с. Явірник Руський (1815), раннє сирітство, гімназія та Катедральний хор-музична школа при соборі св. Іоанна Хрестителя у Перемишлі (до 1833), в якому єпископ Іван Снігурський зібрав талановитих українських дітей, врешті Львівська духовна семінарія.

Мистецьке формування композитора і його богословські студії у Львівській духовній семінарії (друга половина 30-х рр. XIX ст.) співпали із вершинними роками діяльності “Руської трійці”. Одночасно з М. Вербицьким там навчалися Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький, Микола Устиянович, саме у ті роки виходили друком перші в Галичині видання українською мовою, серед них і знаменита “Русалка Дністрова”. На жаль поки що не знайдено жодних прямих свідчень про контакти Маркіяна Шашкевича та Михайла Вербицького, чи певної причетності композитора до діяльності “Руської трійці”. Однак атмосфера творення перших українських галицьких видань, перших мандрівок для

о. Маркіян Шашкевич
<https://uk.wikipedia.org>

збирання українського фольклору та етнографічних вистав у стінах Львівської духовної семінарії в 30-х рр. XIX ст. (І. Франко свого часу назвав М. Вербицького учасником семінарського театру), проблеми мовної полеміки, культ духовної творчості Дмитра Бортнянського — все це не могло не закарбуватися в його душі і в пам'яті.

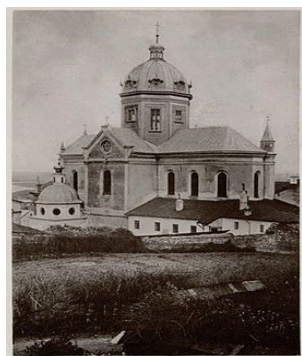
Варто виділити два періоди активної музичної творчості М. Вербицького, при тому в обох випадках певним стимулом були історичні події:

I. 40-ві рр. (зокрема, друга половина 40-х рр., події “весни народів” 1848 р., коли композитор працював у Перемишлі і ще брав уроки у чеха Францішека Лоренца — диригента Перемишльського катедрального хору) — у той час написані *Літургія, низка духовних творів для мішаного хору, театральна музика, ранні симфонії*, хори на слова І. Гушалевича;

II. Кінець 50-60-ті рр. (період активізації українського суспільного життя, заснування українських просвітніх товариств “Руська Бесіда”, “Просвіта”, організація перших шевченківських вечорів у Перемишлі та Львові) — це етап творчої зрілості, до якого відносять, зокрема, найвідоміший театральний твір М. Вербицького “Підгір'яни”, духовні твори для чоловічого хору, хори на слова В. Шашкевича і справжні вершини його творчості — гімн “Ще не вмерла Україна” та вокально-симфонічна поема “Заповіт” на сл. Т. Шевченка.

Розвиток традицій Д. Бортнянського. Літургія

В другій половині 40-х рр. XIX ст. о. Михайло Вербицький, після низки життєвих

собор св. Іоанна Хрестителя в Перемишлі, XIX ст.
<https://uk.wikipedia.org>

поневірянь і втрат повернувся до Перемишля, де кілька років активно співпрацював із катедральним хором св. Іоанна Хрестителя — саме з цього хору і музичної школи свого часу почався його мистецький шлях. У цьому хорі він уперше познайомився із хоровими концертами Д. Бортнянського — композитора, твори якого переписував і вивчав від дитинства і до останніх днів життя. Впливи і рефлексії українського хорового концерту класицизму

Дмитро Бортнянський
<https://uk.wikipedia.org>

простежуються найбільше в духовній творчості митця, особливо щодо використання поліфонічної фактури та різноманітних фугато, які поєднуються з інтонаціями

наспівів галицької самолівки. У Перемишлі написана більшість духовних композицій митця на чоловічий і мішаний хор, в їх числі Літургія, літургійні наспіви, які можна укласти у ещ один цикл Літургії, великодній піснеспів “Ангел вопіяше” — один з найгарніших духовних творів о. Михайла Вербицького.

“Ангел вопіяше” (“Ангел сповістив Благодатній: чистая Діво радуйся”) із Євангелія від Луки — композиція у формі хорового концерту; традиції Дмитра Бортнянського в ній простежуються настільки виразно, що можна ще раз повторити характеристику М. Вербицького як “духовної дитини Бортнянського” (Борис Кудрик). В основі твору делікатно переосмислені інтонації традиційного для Галичини церковного наспіву 9 пісні з канону на Великодній Утрени: мелодія ритмічно рельєфна, інтонації наспіву розосереджено між голосами. Інтонації та мелодії галицької самолівки інкрустовані в делікатну поліфонію alla Бортнянський та крізь призму природнього сентименту українського романтизму.

“Ангел вопіяше” (у виконання хорової капели “Трембіта”, 4.10 хв)
<https://youtu.be/a1sbTUDNSa4>

І ще один взірець духовної музики композитора — молитва “Отче наш”, теж належить до дуже популярних його творів і виконується навіть аматорськими сільськими хорами.

“Отче наш” a-moll (у виконання хорової капели “Трембіта”, 3.01 хв)
<https://youtu.be/w9Z7Bj8AHB8>

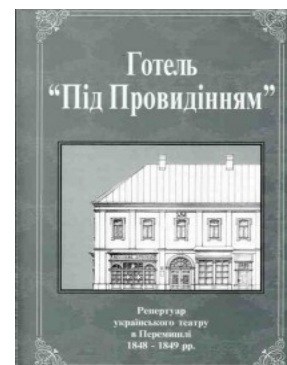
Зародження українського театру в Галичині. Співोगра “Верховинці”

З українським театром Галичини М. Вербицький працював 1848-1849 рр. у Перемишлі та на початку 60-х рр. у Львові з театром “Руська Бесіда”. Із понад 20 театральних творів збереглося 12, які композитор називав по різному — оперета,

Юзеф Коженювський
<https://uk.wikipedia.org>

комедіо-опера тощо, однак по суті це співोगра (чи зінгшпіль), в якій поєднуються розмовні діалоги та музичні номери. Свого часу вони належали до дуже популярних у Галичині, а “Підгір’яни” ставилися навіть у театрі М. Кропивницького. Однак звернемося до театральної музики перемиського періоду.

титульний аркуш
 книги, в якій
 надрукована музика до
 співогри “Верховинці”

Музика до драми “Верховинці” — один із перших яскравих театральних творів митця. Її основа — драма Юзефа Коженювського — польського письменника родом із Бродівщини, романтика, який представляв українську школу в польській літературі, переспівана Миколою Устияновичем (близьким соратником М. Шашкевича). Драма чи радше трагедійний образок гуцульського життя, який деякими рисами передбачає пізніші новели Василя Стефаника, мала історичну основу: Антін Ревізорчук (головний герой твору) — ватажок опришківського руху 20-30-х рр. XIX ст., пам’ять про якого ще була жива 1848 р., страшні австрійські рекрутські набори на 25 років, під час яких місцеві комісари силою забирали юнаків, і дуже часто — єдиного сина матері-вдови, яка залишалася жебракувати. Одна з таких життєвих трагедій і зображена у “Верховинцях”. А в музиці до цієї драми Михайла Вербицького (до неї входить і увертюра) вперше прозвучала два, без перебільшення, шедеври, адже так можна визначити твори композитора, які майже одразу стали народними піснями — “Верховино, світку ти наш” та “Гей, браття, опришки”, мелодія яких неначе вросла у стиль народних пісень.

о. Микола Устиянович
<https://uk.wikipedia.org>

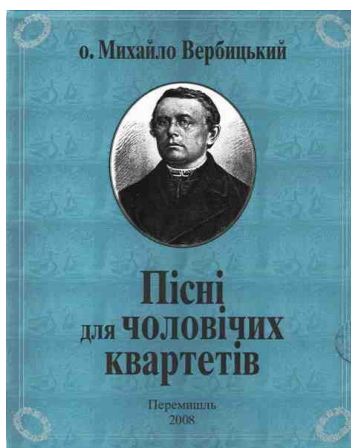
“Верховину, світку ти наш” (у версії виконання Квітки Цісик, 1,51 хв)
https://youtu.be/y2zaImaKm_U

“Гей, браття опришки” (у версії виконання Дмитра Гнатюка і Національного академічного оркестру народних інструментів України, 4.43 хв)
https://youtu.be/pH_CEqUKiuU

Хорові квартети. “Поклін”

Хорові “квартети” — це умовна тогочасна назва світських хорів М. Вербицького для чоловічого чотириголосого складу. Хори М. Вербицького вбирають побутові інтонації, передовсім, коломийка, вальс, мазурка, елегійну старогалицьку пісенність, марші.

У доборі поетів виразно переважає лінія української романтичної поезії Галичини після М. Шашкевича — від сентиментально-релігійних творів І. Гушалевича, лірико-патріотичної поезії В. Шашкевича (сина поета), Вол. Стебельський, Вол. Масляка до Ю. Федьковича та, показово, до інтенсивного національного романтизму Т. Шевченка та

Нотне видання хорових
квартетів о. М. Вербицького

П. Чубинського (вірш якого, щоправда, композитор знав під іменем Т. Шевченка). Головне місце посідають поезії І. Гушалевича та В. Шашкевича.

Іван Гушалевич
<http://uk.wikipedia.org>

Іван Гушалевич — поет-романтик, також вихованець духовної семінарії у Львові, автор першого національного гімну галицьких українців, член Головної руської Ради у 1848 р., у своїх виданнях публікував фрагменти “Енеїди” І. Котляревського, журналіст. Його ранні вірші вийшли 1848 р., в них простежуються настрої ідилійно-меланхолійної чи ідилійно-релігійної романтики, деякі з них (“*Мир, вам, браття*”) одразу популяризувалися як старогалицькі гімни.

“*Мир вам браття*” (чоловічий ансамбль церковного співу “Калофонія”, 0,53 хв)

https://youtu.be/1mwdSy_SBT4

*Мир вам браття всім приносим,
Мир, то наших отців знак,
Мира з неба всі днесь просим,
Ци богатий, ци бідак.
Разом руки си подаймо,
І як браття ся любім,
Одні другим помагаймо
К общей меті поспішім.*

Саме у 40-х рр., до ранньої творчості поета, до творів, написаних галицьким діалектом української мови, звертався М. Вербицький — бл. 10 хорів зі збірки 1848 р. (це згодом І. Гушалевич став писати московфільським “язичієм”).

Володимир Шашкевич — син Маркіяна Шашкевича, романтик лірико-пісенного плану пост-шевченківської доби, композитор обирає, переважно, лірико-патріотичну поезію В. Шашкевича, при тому з дуже виразними паралелями до творчості М. Шашкевича і Т. Шевченка.

Однак, один із найпопулярніших хорів композитора написаний на вірш буковинського поета, який мав дуже тісні контакти із Галичиною, Юрія Федьковича — це “Поклін”, виконаний уперше під час вистави театру “Руська Бесіда” 1866 р. — ліричний вірш, який увібрав типові образні ознаки фольклорної балади у поєднанні з коломийковою ритмікою (вірш опубліковано 1862 р. у циклі “Думи і співанки”).

Володимир Шашкевич
<http://uk.wikipedia.org>

“Поклін” (камерний хор “Чернівці”, диригент Надія Селезньова, 0.27 хв — 3.43хв)

https://youtu.be/pH_CEqUKiuU

Юрій Федькович
<http://uk.wikipedia.org>

*Гей по горі, по високій тройзіль постелився;
З України до дівчини козак поклонився.
Поклонився козаченько з коня вороного:
Нагадай си моя мила мене молодого.*

*А в неділю рано, рано дівча ся вмивало,
Тай русою та косою личенько втерало,
Утерало біле личко, утерало брови:
Нема ж того миленького, нема вже розмови.*

*Не плач мила, не плач серце, не плач чорні очі,
Ой маю ж я розмовоньку аж до пізна з ночі,
Ой маю ж я розмовоньку, ой маю ж я милу:
Висипано надо мною високу могилу.*

Український романтичний симфонізм у Галичині. Симфонія A-dur

Оркестрові твори М. Вербицького — це 10 симфоній, 4 увертюри та окремі танцювальні п'єси — коломийка, полонез тощо. Симфонії є одночастинними композиціями, в

титольний аркуш видання
симфоній о. М. Вербицького

яких композитор вільно інтерпретує сонатні, рапсодичні, рондальні принципи форми. Вони образно яскраві, динамічні, пронизані фольклорними, передовсім коломийковими ритмоінтонаціями. Симфонія a-moll/A-dur (№ 7) — 1865 р. побудована на мелодіях коломийок, записи яких приписують самому композиторові: 1 — “Послухайте, добрі люди, що я буду вам казати” (визначена у записах як “дівоча” пісня з елементами балад і пісень-хронік, яка походить із Млинів, це модифікована коломийка, зараз, однак, ставлять під сумнів її фолкльорне походження і вважають авторською — це показник того,

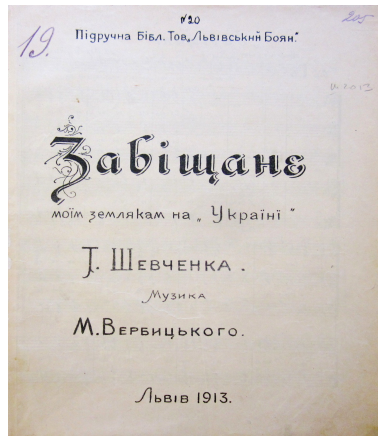
наскільки органічно мислить композитор в контексті фольклору), 2 — “Іди любко та наперед, а як за тобою” (зі с. Краковець, коломийка танцювального типу).

Симфонія № 7 A-dur (Академічний симфонічний оркестр Чернівецької обласної філармонії, диригент Йосип Созанський 6.08 хв.)

<https://youtu.be/N0DMVfkHC-g>

Витоки музичної Шевченкіани у Львові. “Заповіт”

М. Вербицький був причетним до обох перших шевченківських вечорів у Галичині. 1865 р. в Перемишлі прозвучав гімн “Ще не вмерла Україна”, і 1868 р. у Львові — “Заповіт”.

Титульний аркуш видання
"Заповіту" М. Вербицького у
Львові,
<http://www.nbuv.gov.ua/node/3522>

цьому концертів уперше було виконано два "Заповіти" на слова Т. Шевченка: перший — належав молодому в той час композиторові та студентові Ляйпцігської консерваторії М. Лисенку та започаткував унікальний музичний цикл "Музика до "Кобзаря" Т. Шевченка", інший — "Заповіт" священика та композитора М. Вербицького був одним з останніх та вершинних його творів. Варте уваги таке: С. Людкевич, аналізуючи музичні твори до "Кобзаря" Т. Шевченка віддавав першість "Заповітові" М. Вербицького, "вирівняному у формі і ядернішому у виразі", якого "загальний настрій можна б охрестити... як *maestoso*" [12, с.

266], напротивагу до лірико-елегійної Лисенкової композиції.

"Заповіт" М. Вербицького — це свого роду вокально-інструментальна поема для соло, подвійного хору й симфонічного оркестру — незвично монументальний склад для митця, в якому, однак простежуються традиції двохорних концертів Д. Бортнянського. Тріумфальне звучання восьмиголосого хору зі симфонічним оркестром "*Поховайте та вставайте, кайдани порвіте*" — це своєрідне *motto* цієї величавої музичної поеми, яке привертає увагу своїм контрастом до іншої версії "Заповіту", відомого з дитинства розлогого ліричного наспіву Г. Гладкого. Поет у баченні о. М. Вербицького наче постає у всій величі істинного Пророка та у своїй невмирущій славі.

"Заповіт" на сл. Т. Шевченка (Камерний хор "Чернівці", керівник Надія Селезньова Академічний симфонічний оркестр Чернівецької обласної філармонії, 5.30 хв)

<https://youtu.be/zPEkSOI4IKc>

Національний гімн

Вірш Павла Чубинського — етнографа, поета, історика — було вперше опубліковано у львівському часописі "Мета" за грудень 1863 р. з добіркою Шевченкових віршів. Декілька місяців до того в Російській імперії було прийнято Валуєвський циркуляр, який повністю заборонив використання української мови та усього пов'язаного з українством. Поет та етнограф Павло Чубинський знаходився на засланні в Архангельській губернії, як сам писав, за відвідини Шевченкової могили (Т. Шевченка, власне, повинен був знати особисто з часів навчання у Петербурзі в кінці 50-х рр.) Вірш "Ще не вмерла Україна" було написано

незадовго перед арештом восени 1862 р. і він одразу здобув популярність, що правда, первісно з мелодією сербського походження.

Павло Чубинський
<http://uk.wikipedia.org>

Перші документально зафіксовані виконання гімну “Ще не вмерла Україна” в Галичині відносяться до 60-х рр. XIX ст.: 1864 — у виставі театру “Руська Бесіда” “Запорожці” зі словами “Ще не згибло Запорожжя”, 1865 — на першому Шевченківському вечорі у Перемишлі, 1866 — на Шевченківському вечорі у Відні. Від того часу його виконували постійно, закінчуючи співом гімну всі національно вагомі імпрези в Галичині.

Михайло Вербицький має дві редакції твору — солоспів у супроводі гітари та для чоловічого хору.

У первісному варіанті приспів має коломийкове закінчення “Гей, гей, станьмо в коло”, яке з часом відпало. Музика гімну породжена досконалим синтезом найтипівіших зворотів української народної та церковної пісенної традиції, синтезуючи духовну та світські лінії творчості митця. Виразна, чітка, наче карбована ритміка козацьких маршів створює враження монолітної сили, вкраплені інтонації ліричної пісенності. Все це підпорядковується, неначе перебуває в аурі прославних церковних співів, особливо, торжествуючих різдвяних коляд (показовою є певна подібність із початковою фразою коляди “Небо і земля”). Мелодія природно врівноважує широку співність Наддніпрянщини та зібраність, щільність старогалицької хорової музики, впорядковує і наче фокусує українську пісенну традицію у єдиній чітко окресленій і рельєфній композиції.

“Ще не вмерла Україна” — авторська версія для хорового квартету (чоловічий ансамбль церковного співу “Каллофонія”, 1,23 хв)

<https://youtu.be/zXzUQa2II2s>

Талановитий музикант, “символ національного відродження”, “найкращий виразник національних думок і змагань”, “великий батько” української музики в Галичині, “композитор, який писав кров’ю свого серця” [12, с. 347] — такими епітетами окреслювали значення творчості о. Михайла Вербицького майже століття тому. Відома до сьогодні композиторська спадщина о. М. Вербицького вирізняється серед музичної творчості галицьких українців XIX ст. різноманіттям та своєрідним стилістичним і мелодійним шармом. Він — творець хорового стилю в українській музиці Галичини XIX ст., найбільший духовний композитор доби після Д. Бортнянського, талановитий симфоніст (ця жанрова ніша

в українській музиці XIX ст. досі є мало дослідженою), перший театральний композитор в Галичині, чи не єдиний український композитор-гітарист XIX ст.

Література

1. Вербицький М. Вибрані твори: мультимедійний проект до 200-річчя від дня народження. / Упор. Й. Созанського, О. Івасюк; передм. Л. Назар-Шевчук. — Чернівці: Букрек, 2015. — 336 с.; іл.
2. Вербицький М. Літургія для чоловічого хору./ Упор. і передм. В. Пилиповича і Ю. Ясіновського. — Перемишль: Тов-во “Український народний дім”, 2015. — 126 с. [Пам’ятки сакральної музики Перемиської єпархії. Т. II]
3. Вербицький М. Пісні для чоловічих квартетів./ Вступ та упор. А. Поточної та Я. Вуйціка. — Перемишль: Перемиський відділ ОУП, 2008. — 88 с. [“Перемиська бібліотека”, т. XIII]
4. Витвицький В. Старогалицька сольна пісня XIX ст./ Упор. В. Пилипович. — Перемишль, 2004. — 156 с. (серія “Перемиська бібліотека”. Т. VI)
5. Готель “Під Провидінням”. Репертуар українського театру в Перемишлі 1848-1849 рр. / Вступ та упор. В. Пилипович. — Перемишль, 2004. — 530 с.
6. Грінченко М. Історія української музики. — Нью-Йорк, 1961. — Вид. 2. — 192 с.
7. Дух і ревність. Владика Снігурський та інші перемишляни. / Упор. В. Пилипович. — Перемишль, Львів, 2002. — 498 с.
8. Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — Київ, 1960. — 192 с.
9. Загайкевич М. Михайло Вербицький. Сторінки життя і творчості. — Львів. 1998 — 144 с.
10. Історія української музики: в 6 т. / Ред. М. Гордійчук та ін. — Київ: Наукова думка, 1989. — Т. 2 [Друга половина XIX ст.]. — 464 с.
11. Історія української музики: в 6 т. / Ред. М. Гордійчук та ін. — Т. 2 [XIX ст.] — Київ, 2009. — 800 с.
12. Кияновська Л. Галицька музична культура XIX-XX століття: навчальний посібник. — Чернівці: Книги-XXI, 2007. — 424 с.
13. Корній Л. Історія української музики в 3 т. — Т. 3. XIX ст. — Київ, Нью-Йорк, 2001. — 480 с.
14. Кудрик Б. Огляд історії української церковної музики. — Львів, 1995. — 128 с.
15. Лисько З. Піонери музичного мистецтва Галичини. — Львів, Нью-Йорк, 1994. — 144 с.
16. Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи: у 2 т. / Упор. З. Штундер. — Львів: видавництво М. Коць, 1999. — Т. 1. — 496 с.
17. Українська Музика. — 2015. — Ч.1/2 (15-16). — 264 с.